

RAYMOND BOUDON

Sociologija kao znanost

Naklada Jesenski i Turk, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb, 2012, 142 str.

PREVEO Rade Kalanj

FILIP TRBOJEVIĆ

Raymond Boudon jedan je od najpoznatijih francuskih sociologa i suvremenih sociologa koji po svojoj popularnosti nadmašuje čak i R. Arona i A. Tourainea. Teorijski je privrženik A. Smitha, A. Tocquevillea i M. Webera. Proputovao je i predavao na brojnim europskim i američkim sveučilištima, a rani intelektualni uzori su mu bili P. Lazarsfeld i A. Tocqueville. Sintagma ‘sociologija kao znanost’ odnosi se na problematičan položaj sociologije danas – pretpostavlja da je sociološko polje ispresijecano brojnim, čak i nepomirljivom paradigmatama. Razmatranju tog problema Boudon pristupa pomoću svojevrzne intelektualne biografije koja pruža neposredni pogled u njegove ideje.

U uvodu ovog djela autor problematizira današnji položaj sociologije – je li ona znanost ili samo disciplina. Daje nam kratak pregled razvoja sociologije te ideje nekolicine klasičnih sociologa koje također koristi za argumentaciju svojih stavova. Prema A. Comteu sociologija je trebala postati krunom sustava znanosti. Astronomija, fizika, kemija i biologija dosegle su status znanosti, a nedostajala je samo znanost o društvenim pojavama. M. Weber i E. Durkheim zagovarali su metode u sociologiji koje su iste kao i one kemičara ili biologa, ali uz jednu razliku: eksperimentiranje. Zašto su se ideje socioloških klasika toliko dugo zadržale u metodološkim pretpostavkama suvremenih sociologa? Odgovor je zato što postoji široko suglasje o takvom načinu poimanja sociologije. Sociologija se nakon 1960-ih našla pod udarom skepticizma (dok su prirodne znanosti tu bolje stajale) no ona je, smatra autor, ipak zadržala ambicioznost u objašnjavanju društvenih fenomena. Pod utjecajem postmodernizma na sociologiju se počinje gledati kao na disciplinu, prvenstveno zbog mnogih radova koje je proizvela, a koje se nije dalo svrstati niti u jedno zasebno područje što je dovelo do fragmentiranja svijeta sociologije. Autor smatra da sociologija jest znanost, da su bitni uvidi, a ne metode kojima se koristi. Drži da se sociologija podvrgava načelima kao i sve druge znanosti.

U prvom poglavlju knjige autor govori o razlozima koji su ga potaknuli na bavljenje sociologijom. Postoji poslovice: ‘Netko postaje psiholog kada ima probleme sa sobom, a sociolog kada ima probleme s društvom’ (Boudon, 2012: 13). No to nije bio slučaj kod Boudona. Navodi kako je, usprkos velikoj sklonosti matematici, sociologom postao prvenstveno zbog intelektualnih i političkih razloga. Svidjela mu se jer se bavi pitanjima koja su vezana uz postojanje kolektivnih vjerovanja i fenomena te pitanjima o odnosima između ljudske

autonomije i društvenih prinuda. Također je 'fasciniran' totalitarnim sustavima i njihovim djelovanjem na čovjeka. Smatra kako se neki važni i veliki događaji, poput sloma komunizma, mogu objasniti metodološkim individualizmom, koji je i jedna od okosnica njegove sociologije. Metodološki individualizam pretpostavlja da se 'svaka društvena pojava mora analizirati kao posljedica individualnih akcija koje se pokoravaju kontekstualno udešenim motivacijama' (Boudon, 2012: 21). Ukratko, smatra da su individualna ponašanja izvorište društvenih fenomena. Danas je metodološki individualizam poznat kao analitička sociologija. Osnovni prigovori protiv metodološkog individualizma su ti da društvo nije samo zbir pojedinaca – društvena cjelina je više od zbira njegovih dijelova te da je nemoćan pred nekim fenomenima (npr. nemoguće je preko njega objasniti porijeklo jezika). Na kraju ovog poglavlja autor govori o pojavi strukturalizma u društvenim znanostima. On im je dao jako znanstveno obilježje i ostavio dojam da je izazvao kopernikansku revoluciju u mnogim društvenim znanostima. No strukturalizam je naišao i na brojne kritike. U antropologiji ga se kritizira jer pretpostavlja da čovjek ne postoji jer su zbiljske samo strukture. U sociologiji pretpostavlja da strukture mogu objasniti sve i da subjektivnost i individualizam ne postoje, nego su samo puke iluzije što su ih stvorile strukture.

U drugom poglavlju knjige autor govori o nejednakosti šansi, odnosno o njegovoj istoimenoj knjizi koja je izašla 1973. te se dotiče obrazovnog sustava. Drži da dobar obrazovni sustav i visoka razina kolektivne naobrazbe predstavljaju ključ uspjeha. Opća se naobrazba povećala, ali su društvena pokretljivost i jednakost šansi stagnirale. Socijalno porijeklo za autora je još uvijek presudni faktor uspjeha ili neuspjeha u obrazovnom sustavu. Uz socijalno porijeklo ističe i utjecaj referentnih grupa u obrazovanju – npr. ne percipiraju jednako obitelji radnika i intelektualaca želju jednog njihovog člana da postane profesor. Razmatra integraciju članova pojedinih grupa u obrazovni sustav te pretpostavlja dvije stvari. Prvo, da u prvim godinama školovanja uspjeh statistički varira u funkciji socijalnog porijekla. Drugo, da čak i uz jednak uspjeh, socijalno porijeklo zadržava velik utjecaj na odluke pojedinca kasnije u zajednici. Smatra kako je egalitaristička ideologija koju zagovaraju tvorci obrazovnih sustava zapravo djelovala protiv jednakosti šansi te da je smisao škole pripremiti ljude na konkurenciju koja ih čeka u životu, a ne samo osiguravanje da svima u školovanju bude zanimljivo i ugodno.

U trećem poglavlju knjige autor razmatra uzroke vjerovanja u krhke ideologije te smatra da objasniti pogrešna vjerovanja znači prokročiti put koji omogućuje da ih se oslobodimo. Poziva se na dualističku teoriju te predstavnike poput R. Arona, V. Pareta i K. Mannheim. Oni razlikuju dvije vrste uvjerenja: ona kojima se pripada jer su utemeljena i ona nedostatno utemeljena čije uzroke pripadnosti treba razmotriti. Za dualiste se dobro utemeljena vjerovanja nameću pod utjecajem razloga, a nedostatno utemeljena pod utjecajem iracionalnih sila. Od nekoliko teorija kojima se spomenuto pitanje nastoji objasniti, autor je najviše pažnje posvetio utilitarističkoj teoriji. Ona pretpostavlja da su uvjerenja ljudskog bića uvijek nadahnuti razlozima korisnosti. Mnogi povjesničari i filozofi krajem 19. stoljeća propovijedaju da se istinitima moraju smatrati

korisne teorije, utoliko što one služe interesima nacionalne države, društvene klase ili etničke grupe. Ističe se primjer marksizma koji je doveo do zastrašujućeg utjelovljenja prema kojemu istinito treba shvatiti kao ono što je korisno podređenima. Autor je u svojim razmatranjima zašao i u područje psihologije te pretpostavio da je za rasvjetljavanje određenog kolektivnog vjerovanja često dovoljno razumjeti samo zašto mu neki pojedinac pripada.

U četvrtom poglavlju knjige autor razmatra racionalnost normativnih vjerovanja. Postavlja se pitanje koje je zainteresiralo mnoge: ‘Nije li raznolikost normi i vrijednosti ovisno o kulturama nešto što normativni relativizam čini neprevladivim horizontom?’ (Boudon, 2012: 73). Normativni relativizam ukratko se može definirati kao težnja mnogih naroda da na različite načine izraze identičnu vrijednost. Postoji mnogo gledišta na to pitanje. Filozofija je normativnom relativizmu suprotstavila tezu koja je imala golem utjecaj: Kantovu tezu koja smatra da nam razum nalaže univerzalne maksime. Funkcionalisti smatraju da pojedinci smatraju dobrim ono što dovodi do pozitivnog učinka za većinu, što god da to bilo. Zašto ljudi smatraju da je nešto ispravno? Autor smatra da je to zato što im se čini da neke ideje i mišljenja koje posjeduju lako mogu dijeliti i s velikim brojem drugih ljudi. Mnoga od njih počivaju na neosobnim razlozima, od kojih su neki razlozi upravo i načela. Mnoga su načela nedokaziva, ali prihvaćena kao takva jer nadahnjuju sumu pojmova i teorija iz kojih se izvlače druge teorije. Nadalje autor tablično iznosi empirijske rezultate istraživanja o vrijednostima provedenog na različitim nacijama u svijetu. Zaključuje s time da možemo razumjeti zašto netko nešto radi, ali ne odabrati to. Razumjeti ne znači opravdati.

U posljednjem poglavlju knjige autor razmatra demokratski poredak u Francuskoj. Muči ga srozavanje francuskog obrazovnog sustava i politička ustajalost. Zanima ga zašto je demokracija u Francuskoj drugačija nego u ostalim zemljama u susjedstvu (npr. postojanje više elita i oligarhije) te zašto interesne grupe toliko utječu na francusku politiku. Iako je teško dati egzaktno odgovore na ta pitanja, autor problematizira status pojedinca u takvom društvu. Razrađuje pojam nepristranog promatrača koji podrazumijeva ‘bilo kojeg građanina za kojeg se pretpostavlja da izmiče svojim strastima i interesima kad ga se konzultira o stanovitim pitanjima’ (Boudon, 2012: 100). Smatra da upravo takvi promatrači mogu donositi sudove i ispravno procijeniti stanje i eventualne razloge društvene strukture čiji je dio.

U zaključku se autor još jednom osvrće na položaj sociologije u današnjem društvu. Smatra kako on danas, više nego jučer, obuhvaća brojne aktivnosti, a ta raznolikost aktivnosti proizlazi iz brze promjene naših društava. Iako, kako smo ranije spomenuli, autor smatra kako sociologija jest znanost, priznaje da su makroskopski fenomeni danas prepušteni razmatranjima literarnog tipa te da njihova proučavanja gube znanstveni karakter. Društvene znanosti koriste više paradigmi, a to za sobom povlači teškoće u komunikaciji. Varijanta metodološkog individualizma, koji smo razmotrili u sklopu ovog djela, definira jednu takvu paradigmu. Ona ustanovljuje da uzroci društvenih pojava prebivaju u individualnim ponašanjima, da ta ponašanja proizlaze iz osobnih i neosobnih

razloga čija se zbiljnost u načelu može provjeriti. Primjeri navedeni u ovoj knjizi pokazuju da je ta paradigma tajna stvaranja pouzdanih objašnjenja što ih sociologija nudi u mnoštvu društvenih pojava.